

659

Πατριάρχης

ΑΠΟΛΟΓΙΑ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΤΟΥ ΛΟΥΚΑΡΕΩΣ

ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΥΠΟ

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΡΧΙΜΑΜΑΡΙΤΟΥ, ΣΧΟΛΑΡΧΟΥ ΤΗΣ ΘΕΟΛ. ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ

SISMAR
MEGARA
BOGILIO

ΕΝ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΟΙΣ

Ἐκ τοῦ Τυπογραφείου τοῦ Ἱ. Κοινοῦ τοῦ Παναγίου Τάφου

1905

412
659

659

ΑΠΟΛΟΓΙΑ

ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ ΤΟΥ ΛΟΥΚΑΡΕΩΣ

ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΥΠΟ

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΟΥ, ΣΧΟΛΑΡΧΟΥ ΤΗΣ ΘΕΟΛ. ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ

ΕΝ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΟΙΣ

Ἐκ τοῦ Τυπογραφείου τοῦ Ἱ. Κοινοῦ τοῦ Παναγίου Τάφου

1905

 SISMANOGILIO
MEGARON

ΤΗ: ΙΕΡΑ: ΜΝΗΜΗ:

ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΤΟΥ ΛΟΥΚΑΡΕΩΣ

Ἀνατύπωσις ἐκ τῆς «Νέας Σιών» ἔτ. Β'. τευχ. 1.

 SISMANOGLIO
MEGARO

«Οἱ τυφλοὶ πρὸς τὸ φῶς μῶμον ἡμῖν προσ-
άψαι σπουδάζουσι, κλιβινισμὸν ἐγκαλοῦντες
καὶ αἵρεσιν, τὴν ἰδίαν κακὴν προαίρεσιν παρα-
δειγματίζοντες καὶ ἑαυτοὺς τοῖς πᾶσι πο-
νηροὺς καὶ ἀμαθεῖς ἀποφαίνοντες· αὐτοὶ γὰρ
ἀμύνασθαι δι' ἄλλα διανοούμενοι καθ' ἡμῶν,
ἐν ἄλλοις ζητοῦσιν ἡμᾶς ὑπευθύνους ἀποδεί-
ξαι, ἀλλὰ μᾶτην πονοῦσιν, ἅτε Θεῷ καὶ τῇ
ἀληθείᾳ προσκρούοντες».

Κυρίλλος Λούκαρις

Ἐν τῇ πρώτῃ τῶν κατὰ τὰ δύο τελευταῖα ἔτη δημοσιευθεισῶν μελετῶν ἡμῶν περὶ Κυρίλλου τοῦ Λουκάρειου ἐλέγομεν, ὅτι μόνος αὐτὸς ἐκ τοῦ τάφου αὐτοῦ ἀνιστάμενος ἠδύνατο νὰ διαφωτίσῃ τὴν σκοτεινὴν αὐτοῦ ἱστορίαν, ὡσεὶ προεμαντεύομεν νεκρανάστασιν τινα τοῦ ἀοιδίου Πατριάρχου. Διότι εἶνε φωνὴ ἔγκυρος τοῦ Λουκάρειου ἐξερχομένη τοῦ τάφου αὐτοῦ τὸ ἐρεξῆς δημοσιευόμενον ἀνεκτιμήτου ἀξίως ἔγγραφο.

Ἀνεύρομεν αὐτὸ κατὰ τὸν παρελθόντα Ὀκτώβριον ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Γενεύης, ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμ. 37-38 ὀγκώδει φακέλλῳ, ἐν ᾧ φυλάσσονται ἡ περίπυστος ἐπιστολὴ τοῦ Γερασίμου Σπαραλιώτου πρὸς τὸν Ἀντώνιον Λεγῆρον, δύο πρὸς αὐτὸν ἐπιστολαὶ τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Θεοφάνους, πληθὺς ἄλλων ἐγγράφων συνταραξάντων τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν κατὰ τὸν 13' αἰῶνα, καὶ ὃν εἰδικῶς ἐρευνήσας ὁ E. Legrand ὑπέλαβεν, ὅτι ἔλυσε ἐντελῶς τὸ Λουκάρειον πρόβλημα. Διότι δημοσιεύσας ἐκ τοῦ φακέλλου ἐκεῖνου τὰ ἔγγραφα τοῦ Λουκάρειου καὶ δὴ πανομοιότυπον τῆς

πρώτης σελίδος ἐκ τῆς εἰς αὐτὸν ἀποδιδομένης Ὁμολογίας ἐσημείω-
σεν «est il téméraire d'espérer que, après la publication de do-
cuments d'une aussi incontestable authenticité, il ne se trou-
vera plus d'auteur assez aveugle pour soutenir que Cyrill Lu-
car n'a jamais fait profession de calvinisme et n'a pas tenté
d'entraîner son Eglise avec lui»¹). Ὁμολογουμένως ταῦτα ἡ-
δύνατο νὰ εἶπῃ ἄνθρωπος κεκτημένος ἀναντίλεκτον πεποίθησιν περὶ
τινος ζητήματος, ἐξαντλήσας ἤδη αὐτὸ καὶ μὴ ἐπιτρέπων εἰς ἕ-
τερον ν' ἀμφισβητήσῃ τὰ συμπεράσματα αὐτοῦ, προκαταδικάζων
δὲ αὐτὴν ἔτι τὴν ἀπόπειραν ἀμφισβητήσεως.

Ἄλλὰ τὸ ἐφεξῆς δημοσιευόμενον ἔγγραφο τοῦ Λουκάρως ἀ-
νατρέπει, ἐξ ἐφόδου, τὰ συμπεράσματα τοῦ Legrand, ὅστις μετὰ
τοσοῦτους ἄλλους λατίνους καὶ προτεστάντας ἐπιστήμονας, οἵτινες
ἐπὶ δύο καὶ ἐπέκεινα αἰῶνας τὴν αὐτὴν περὶ τοῦ Λουκάρως ἀβα-
σανίστως πολλάκις ἐπαναλαμβάνουσι γνώμην, ἀφῆκεν ἀπαρατήρη-
τον τηλικαύτης σπουδαιότητος μνημεῖον, ἐνῶ μετὰ ζηλευτῆς ἐ-
πιμονῆς συνέλεξε τὰ λοιπὰ ἔγγραφα τοῦ Λουκάρως ἐκ τῆς ἐν
Φαναρίῳ Κ|πόλεως Ἀγιοταριτικῆς Βιβλιοθήκης δι' ἐλλήνων λο-
γίων καὶ αὐτοπροσώπως εἰργάσθη ἐν Γενεύῃ, εἶνε δὲ ὅπως ἀκατα-
νόητον διατὶ ἀφῆκεν ἀδημοσιεύτους προσέτι δύο ἐπιστολάς τοῦ Να-
θαναήλ Κωνωπίου, ἐν τῷ ἐν λόγῳ φακέλλῳ τῆς ἐν Γενεύῃ Βιβλιο-
θήκης ἀποσωζόμενας. Διετυπώσαμεν, ἄλλοτε, τὴν γνώμην, ὅτι ὁ
Κωνώπιος ἐνέχεται, ἐν τοῖς μάλιστα, ἐν τῇ σκοτεινῇ ὑποθέσει τῆς
Λουκαρείου Ὁμολογίας, ἢ δὲ γνώμη αὕτη κυροῦται ὑπὸ τῶν ἀ-
νεκδότων αὐτοῦ δύο ἐπιστολῶν.

Ἐν τῇ πρώτῃ τούτων ἀγγέλλει τῷ Λεγῆρῳ, ἐν ἀποκαλεῖ ἐν
αὐτῇ «Πατέρα τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας» «θειότατον ἀνδρῶν»,
ὅτι ἀνεμένετο ἐξ Ἀλεξανδρείας ὁ Μητροφάνης Κριτόπουλος, ἵνα
συγκροτηθῇ Σύνοδος καὶ ἐπικυρωθῶσι τὰ κεφάλαια (= ἡ Ὁμο-
λογία) «ἵνα μηδεὶς ἀπὸ τοῦ νῦν ἔχει τι λέγειν περὶ αὐτῶν», τῆς
Συνόδου ταύτης ἐμελλε νὰ συμμετάσχῃ καὶ ὁ Πατριάρχης Ἱερο-
σολύμων Θεοφάνης, περὶ οὗ προστίθησι καὶ τὴν ἐξῆς εἶδησιν «ἔστι

δὲ καὶ ὁ Ἱεροσολύμων Πατριάρχης ἐνταῦθα καὶ ἐλάβομεν πάλιν
χάριτι τοῦ Θεοῦ διὰ συνδρομῆς τοῦ ἐκλαμπροτάτου κῦρ Κερνιγίου
Ὁλλανδίας τὴν ἀγίαν Βηθλεέμ· κατησχύνθησαν δὲ μέγала οἱ παπί-
σται» τέλος ὁ κῦρ Ναθαναήλ λέγει «μεταφράσω τὴν Κατήχησιν
τῆς Βελγικῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἐλλογίμου καὶ σοφοῦ καὶ ἀοιδίμου
ἀνδρὸς τοῦ κῦρ Καλλουίνου καὶ πέμψω τῇ σῇ λογίῳτι εἰς τὸ πα-
ραδοῦναι τοῖς χαλκοτύποις ὅπως ἔξειν (sic) καὶ οἱ ἡμέτεροι γινῶναι
τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ καὶ ὅπως χρῆ πιστεῦν· ἔγνωκας γὰρ εἰς ἔ-
σσην σκότῳσιν τοῦ νοῦς εὐρίσκονται». Ὁ σκοπὸς τῆς ἐπιστολῆς ταύ-
της δηλοῦται ἐν τέλει. Ὁ Ναθαναήλ ἐπεθύμει ἐπιμόνως τῇ συ-
δρομῇ τῶν προτεστάντων νὰ μεταβῇ εἰς Εὐράπην, παρεκάλει ὅθεν
τὸν Λεγῆρον περὶ τούτου, παρουσιαζόμενος, καθὼς ἐν πάσαις ταῖς
ἐπιστολαῖς αὐτοῦ οὕτω καὶ ἐν ταύτῃ, ὡς ἄνθρωπος πληρέστατα
ἀφρωσιωμένος τῷ προτεσταντισμῷ.

Τοῦτο ἔχων τις ὑπ' ὄψει δύναται νὰ ἐννοήσῃ τὸ κολοσσιαῖον
τοῦ Κωνωπίου ψευδολόγημα, ὅτι ὁ ἀ συνεκροτεῖτο ἐν Κ|πόλει Σύ-
νοδος πρὸς ἐπίσημον κύρωσιν καλθινικῆς Ὁμολογίας πίστεως! πῶς
ἦτο δυνατόν νὰ πράξῃ τούτο ὁ Λούκαρις, μετὰ τὰς ἐνόρκους προ-
φορικὰς καὶ γραπτὰς ἀποκηρύξεις τῶν κατ' αὐτοῦ συκοφαντιῶν καὶ
νὰ παράσχῃ νέα ὄπλα τοῖς ἀμειλίχοις αὐτοῦ ἐχθροῖς;

Τὴν ἀνωτέρω ἐπιστολὴν, ἔγραψεν ὁ Ναθαναήλ τῷ 1636 ὅποτε
τὰ πράγματα ἦσαν σφόδρα τεταραγμένα ἐν Κ|πόλει. Ἀπὸ τοῦ
Μαρτίου τοῦ 1635, διὰ κρατεροῦ ἀγῶνος καὶ δαπάνης 60,000
γροσίων εἰ Ἰησοῦται ἀνεβίβασαν εἰς τὸν Πατριαρχικὸν Θρόνον τὸν
Κύριλλον Κονταρῆν, διενόθησαν δὲ ν' ἀπαγάγῳσιν εἰς Ρώμην
τὸν Λούκαριν κατὰ τὴν ἐξορίαν αὐτοῦ. Τὸ βούλευμα τοῦτο ἀπέτι-
χε, κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1636 ἐξωρίσθη εἰς Ρόδον ὁ Κονταρῆς, διά-
δοχος αὐτοῦ ἐξελέγη ὁ Νεόφυτος καὶ τούτου παραιτηθέντος κατὰ
Μάρτιον τοῦ 1637 ἐγένετο τὸ ὑστατον Πατριάρχης ὁ Λούκαρις.

Ἐν τῇ ἀνεκδιηγῆτῳ ταύτῃ παραχῆ μόνος ὁ Κωνώπιος ἠδύ-
νατο νὰ σκέπηται περὶ συνόδων ἑξαπατῶν τοὺς ἐν Γενεύῃ. Τῇ 12
Ἰανουαρίου 1637 ἔγραψε πάλιν εἰς τὸν Λεγῆρον «Ὁ κύριος Μη-
τροφάνης ὁ Κριτόπουλος (εὐαγγελίζομαί σοι) προεβιδάσθη εἰς τὸν
ὑψηλὸν Θρόνον τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας καὶ ὁ κύριος Γερά-

σιμος ὁ μακαρίτης ἀπῆλθε πρὸς τὰς αἰωνίους μονὰς τῆ λα΄ τοῦ Ἰουλίου μηνός· καὶ ἔχομεν χαρὰν μεγάλην καὶ ἐγὼ εἶπον τῷ παναγιωτάτῳ τῷ γέροντι καὶ ἐπαρκάλεσα μετακαλέσασθαι αὐτὸν ἐνταῦθα· καὶ γράφομεν αὐτῷ ἐλθεῖν ἐξάπαντος, καὶ ἐλπίζομεν σὺν Θεῷ ἐλθεῖν· καὶ ἂν μέλλει γράφειν αὐτῷ ἢ σὴ λογιότης τὰς ἐπιστολάς πέμψεις ἐνταῦθα εἰς Κωνσταντινούπολιν ἵνα δώσωμεν αὐτῷ. Τὰς κατὰ τῆς παπιστικῆς μετουσιώσεως ἀπολογίας σου μεταγράψω ἔτι οὐκ ἔτι ἠυκαιρήσαμεν μέχρις οὗ ἀποκαταστηθῶσι τὰ τοῦ Πατριαρχείου καὶ ἐλπίζομεν σὺν Θεῷ μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας τὴν ἀποκατάστασιν, ὅτι ἅπαντὰ εἰσιν ἔτοιμα πάλιν καθεῖσθαι (sic) τὸν ὀρθοδοξότατον γέροντα. Τὰ περὶ τῶν φροντιστηρίων οὐκέτι παρ' οὐδενὸς φροντίζεται· οἶδας γὰρ τοὺς ἡμετέρους βαρβάρους· ὅμως ἐλπίζομεν σὺν Θεῷ ὅταν παραγένηται ὁ Ἀλεξανδρείας Πατριάρχης ὁ κύριος Μητροφάνης ἐλθεῖν τὰ πάντα εἰς διάρθρωσιν. Ἡ ἁγία Βηθλεεὺς ἔτι κάτοχός ἐστι παρὰ τῶν ἀνθρωπολατρῶν παπιστῶν, ὅτι οὐκ ἔτι παρεγένετο ἐνταῦθα ὁ Ἱεροσολύμων Πατριάρχης καὶ ὅταν ἔλθῃ δώσει ὁ Θεὸς πάλιν ἐξελεῖσθαι αὐτὴν τῶν χειρῶν ἐκείνων τῶν ἀνοσίων»¹.

Τὴν ἁγίαν Βηθλεεὺς εἶχον ἐπανακτήσαντες οἱ ἡμέτεροι τῷ 1634 διὰ τῆς ἐνεργείας Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως, νομίζομεν δὲ ὅτι ἡ ἀνωτέρω ἐπιστολὴ τοῦ Κωνωπίου ἔχει ὑπ' ὄψει λεπτομέρειάν τινα λίαν σπουδαίαν. Ἐξ ἀφορμῆς τῆς υποθέσεως τῆς Βηθλεεὺς συνεχροτήθη ἐν τῇ Ὀλλανδικῇ Πρεσβείᾳ Κ|πόλεως μεγάλη συνέλευσις ἐλλήνων καὶ λατίνων ἐπικαλεσθέντων τὴν διαιτησίαν τοῦ Κορνηλίου Ἄγα, ἐν αὐτῇ δὲ ὁ Λούκαρις ὀριμύτατα ἠλεγξε τοὺς λατίνους ὡς πλαστογραφήσαντας τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα περὶ τῶν Προσκυνημάτων² καὶ ὡς διενεργούντας σκανδαλώδη προσηλυτισμὸν. Ὁ Κορνήλιος Ἄγας ἔβρεξε τὸν Λούκαριν διὰ προδήλων ὑπαινηγμῶν, ὅτι ὁ προσηλυτισμὸς γίνεται ἕνεκα ἐλλείψεως σχολείων καὶ

1 Αὐτόθι: τ. IV σ. 493.

2) Λεπτομέρειαι τινες περὶ τῆς δράσεως τοῦ Λουκάρεως ἐν τῷ ζητήματι τῶν Προσκυνημάτων ἐμπεριέχονται ἐν ταῖς ὑπὸ Π. Ζερλέντη δημοσιευθείσαις τελευταίως (Ἀθήναι 1902)—ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ Δελτίου τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς Ἑταιρ. τῆς Ἑλλάδος) Ἐπιστολαῖς αὐτοῦ πρὸς Ἀλέξιον Ὁξενσιτέρναν.

ὅτι αἴτιοι τούτου εἶνε ὁ Λούκαρις καὶ οἱ λοιποὶ Ἕλληνες μὴ στέργοντες τὴν ὑπὸ τῶν προτεσταντῶν καθίδρυσιν σχολείων, ἣν εἶχε πρὸ πολλοῦ ἤδη προτείνει ὁ Λεγῆρος τῷ Γερασίμῳ Σπαρταλιώτῃ. Τοῦτο ἔχει ὑπ' ὄψει καὶ ὁ Ναθαναὴλ γράφων τ' ἀνωτέρω. Εἰς τὴν αἰσίαν λύσιν τοῦ ζητήματος τῆς Βηθλεεὺς οὐδόλως συνετέλεσεν ἡ ἐν τῇ Ὀλλανδικῇ πρεσβείᾳ συνέλευσις, ἀλλ' ἕτεροι ἐνέργειαι τοῦ Λουκάρεως καὶ τοῦ Θεοφάνους, τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου Μουράτ Δ' ἐκδοθὲν τῷ 1634 διάταγμα θεωρεῖται, λίαν εὐλόγως, ὡς ἀποτελέσαν ἐποχὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Προσκυνημάτων¹. Οὐκ ἤττον τῷ 1636, διὰ τῆς βοήθειας τοῦ Κυρίλλου Κονταρῆ, κατώρθωσαν οἱ λατῖνοι νὰ καταλάβωσι πάλιν τὴν Βηθλεεὺς, ὅπερ ὑποδηλοῖ ἐν τῇ ἀνωτέρω ἐπιστολῇ ὁ Ναθαναὴλ, μόλις δὲ τῇ 25 Σεπτεμβρίου 1637 ὀριστικῶς ἐπανέκτησαν αὐτὴν οἱ Ἕλληνες.

Μετὰ τὴν τελευταίαν τοῦ Λουκάρεως ὁ Ναθαναὴλ φεύγων τοὺς «ἡμετέρους βαρβάρους» δηλ. τοὺς ὁμογενεῖς αὐτοῦ ἀπαιδεύτους Ἕλληνας, ἀπῆλθεν εἰς Ἀγγλίαν, φέρων συστατήρια γράμματα πρὸς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Laud, ὑφ' οὗ ἀπεστάλη εἰς τὸ ἐν Ὁξφόρδῃ Φροντιστήριον Baliol, μετὰ ἕξ ἔτη μετέβη εἰς Ὀλλανδίαν καὶ διέτριψεν ἐν Λουγδούνα· τῶν Βαταβῶν (Leyden), ἐπὶ ἓν ἔτος καὶ ἕξ μῆνας, μεταρράσας ἐκεῖ τὸ σύγγραμμα τοῦ Καλβίνου Institutiones, ἐκεῖθεν ἐπανῆλθεν εἰς Κων|πολιν καὶ τῷ 1651 παραδόξως πωρ ἐγένετο Ἀρχιεπίσκοπος Σμύρνης².

Ἐξ Ὁξφόρδης ὁ Κωνωπίος εἶχεν ἀνταλλάξει ἐπιστολάς τινὰς πρὸς τὸν ἐν Γενεύῃ διαμένοντα Λεγῆρον, ὧν μίαν, λατινιστὶ γεγραμμένην, ἐδημοσίευσεν ὁ Legrand, ἀφῆκεν ὅμως ἀδημοσίευστον μίαν ἔτι ἐλληνιστὶ μὲν γεγραμμένην ἐπιστολὴν ἀπὸ τοῦ 1639, σωζομένην δ' ἐν τῷ αὐτῷ ὑπ' ἀριθμ. 37-38 φακέλλῳ τῆς ἐν Γενεύῃ Βιβλιοθήκης. Ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἐπασχελοῦν ἡμᾶς ζήτημα σημειοῖ ἐν αὐτῇ ὁ Κωνωπίος τὰ ἐξῆς «ἔφη μοι ὁ τῆς ἱερᾶς θεολογίας ἐνταῦθα ὧν ἐπαγγελτῆς κύριος Predigs θεολόγος τῷ ὄντι εὐσεβέστατος ἐκδοῦναι τὴν τοῦ Μακαρίτου Κυρίλλου ἱεράν τῆς πίστεως Ὁ-

1) Verdy de Vernois, Die Frage der Heiligen Stätten Palästinas (Berlin 1901) σ. 49.

2) Κ. Σάθα, Νεοελληνικὴ φιλολογία σ. 402. Ἀνδρονίκου Δημητρακοπούλου, Προσθήκαι καὶ διορθώσεις εἰς τὴν νεοελλ. φιλολογίαν Σάθα σ. 67 68

μολογίαν διὰ τὸ δυσεύρετον καὶ σπάνιον εἶναι καὶ ἂν ὁ Θεὸς εὐδοκήσῃ καὶ τοὺς λοιποὺς ἐν τούτῳ συμφωνῆσαι (ἀμφιβάλλεται γὰρ) ἐκδώσω ταύτην μετὰ τῶν μαρτυριῶν τῶν ἁγίων Πατέρων ἅς παρά τοῦ σοῦ βιβλίου ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντέγραψα». Ὁ Κωνώπιος ἦτο αὐτεξούσιος διευθέτης τῆς Ὁμολογίας, ἀναμφιβόλως δὲ τὰ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ὁξφόρδης ἀνέκδοτα ἔτι παραμένοντα σχετικά πρὸς τὴν Ὁμολογίαν ἔγγραφα¹ θὰ διαρωτίσῃσιν ἡμέραν τινὰ περισσότερον τὴν σχέσιν τοῦ Κωνωπίου πρὸς τὴν Ὁμολογίαν.

Διότι πολὺ φοβούμεθα, ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ Legrand παρουσιασθὲν ὡς «αὐτόγραφον» τῆς Ὁμολογίας εἶνε πλαστογραφικὸν σκευώρημα τοῦ Κωνωπίου, λίαν ἐπιτηδεῖον περὶ τὰ τοιαῦτα· ἡ δευτέρα τῶν ἀνωτέρω ἀνεκδότων αὐτοῦ ἐπιστολῶν ἔχει ἐν τῇ ἐπιγραφῇ, τῷ κειμένῳ καὶ τῇ διευθύνσει τρία εἶδη γραφῆς, πρὸς ἣν παρομοιάζει· ἡ ὑπὸ τι τῶν ἀντιγράφων τῆς Ὁμολογίας κειμένη ἐπιτύρρωσις, «† Τὸ παρὸν ἀντίγραφον συμφωνεῖ τῷ διὰ χειρὸς ἡμετέρας χαραχθέντι πρωτοτύπῳ ἐν ᾧ οὕτω κεῖται κατὰ λέξιν τὰ ἄνωθεν καὶ μηδεὶς ἀμφιβαλλέτω † Κύριλλος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως». Ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Λογδούου Βαταβῶν σώζεται ἀντίγραφον μετὰ τῆς ἐξῆς ὑπογραφῆς «ὁ Κ|πόλεως Πατριάρχης οἰκεία χειρὶ ἔγραψα». Ἡ δῆλωσις αὕτη ἐμφαίνει τὸ ἀντίγραφον τοῦτο ὡς «αὐτόγραφον», ὡς τοιοῦτο δὲ παρουσίασαν αὐτὸ οἱ προτεστάνται κατὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς Ὁμολογίας ὑπὸ τῶν περὶ τῶν Aymon ἐπιγραφάντων αὐτὴν «Confession de foi des Eglises grecques orientales, tiré d'un Manuscrit grec original du Patriarche de Constantinople Cyrille Lucar. Ce manuscrit, ἐπεῖπε, dont on a parlé ci devant, a été mis dans la Bibliothèque de l'Académie de Leide, avec les originaux des Lettres du meme Patriar che par le sieur L. Aymon, afin que ceux qui voudront en examiner l'autorité, puissent le faire quand il leur plaira»² εἶνε δὲ θαυμασμοῦ ἄξιον ὅτι δὲν παρουσίασαν ὡς τοιοῦτο τὸ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Γενεύης σωζόμενον μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς «Αὐτόγραφον. Confessio Cyrilli

1) Περὶ βλ. «Ν. Σιών» ἔτ. Α' (1904) σ. 292 ἐξ.

3) Aymon Monumen(t)s authentiques de la religion des grecs σ. 137.

patriarchae gr. sine locis scripturae manu proprio auctoris ex Museo D. Diodati in Bibl. publ. translata auctoritate publica» Τοῦ ἀντιγράφου τούτου τῆς Ὁμολογίας εἶχον εἶδῃσιν οἱ προτεστάνται¹ ἀλλὰ παρουσίασαν ἕτερον «αὐτόγραφον», τὰ δύο δὲ ταῦτ' «αὐτόγραφα» διαφέρουσιν ἐντελῶς ἀπ' ἀλλήλων!

Ἄξιον πολλῆς προσοχῆς τὸ γεγονός, ὅτι τὸ μὲν «αὐτόγραφον» τῆς Γενεύης εἶνε sine locis Scripturae, τὸ δὲ «αὐτόγραφον» τοῦ Λογδούου ἔχει καὶ γραφικὰς παραπομπάς, μεθ' ὧν ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον τῷ 1633, κατεψεύσθησαν δὲ οἱ περὶ τὸν Aymon ἐκδόντες αὐτὸ διότι προσέθησαν τὴν λέξιν «Κύριλλος» ἐνῷ τὸ περίφημον αὐτῶν «original» ἔχει ἀπλῶς «ὁ Πατριάρχης Κ|πόλεως οἰκεία χειρὶ ἔγραψα». Βεβαίως προὔκειτο περὶ τοῦ Κυρίλλου, ἀλλ' ἡ προσθήκη τῆς λέξεως εἶνε χαρακτηριστικὴ, ἄνθρωποι οἵτινες κατήγγειλαν ἐπανειλημμένως τοὺς ἀντιπάλους αὐτῶν λατίνους ὡς πλαστογράφους ἐν τῇ πολυθορύβῳ ἐκείνῃ λουκαρείῳ τραγωδίᾳ² καὶ οἵτινες εἶχον ἀδήριτον ἀνάγκην νὰ ἐκδώσωσιν ἐπίσημα κείμενα πρὸς πίστωσιν τῶν περὶ Λουκάρεως διαβεβαιώσεων αὐτῶν, προσέφευγον εἰς χυδαῖα πλαστογραφικὰ μέσα, ὑπεδείξαμεν δὲ ἄλλοτε τίνα σημασίαν ἔχουσιν αἱ φράσεις «οἰκεία χειρὶ ἔγραψα» καὶ «scribe di propria manu» ὑπὸ τὰς πρὸς τὸν Λεγῆρον κακοπλάστους ἐπιστολάς, ἅς οἱ περὶ τὸν Aymon ἐδημοσίευσαν ὡς «autographes», ἐνῷ, ὡς ὑπέδειξεν ὁ Legrand, εἶνε ἀντίγραφα γενόμενα διὰ χειρὸς αὐτοῦ τοῦ Λεγῆρου! παραδόξως δὲ πως καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀποστείλαντος καὶ γράψαντος Λουκάρεως! Διότι ἐν τοῖς κακοζήλοις ἐκείνοις ἐγγράφοις ἐκτὸς τοῦ scribe di propria manu, ὅπερ εὑρήται ὑπὸ ἐπιστολάς, αἵτινες εἶνε copie de la main d' Antoine Leger, ὑπάρχει καὶ copie faite par Cyrill Lucar!!! Νομίζομεν ὅτι οὐδεὶς στέλλει τὰς ἐπιστολάς αὐτοῦ ἐν ἀντιγράφῳ. Αἱ δ' ἐπίμονοι τῶν προτεστάντων διαβεβαιώσεις περὶ τῶν «ἀντιγράφων» τούτων ὅτι χωρὶς ἀμφιβολίας εἶνε «αὐτόγραφα» καὶ αἱ ὑποδειχθεῖσαι ἤδη ὑπὸ τοῦ Legrand ἐν αὐτοῖς τοῖς ἀντιγράφοις μάλιστα δὲ

1) Αὐτόθι σ. 283.

2) Aymon ἐνθ' ἄν. σ. 298 ἐξῆς.

τῆς πρὸς τὸν de Diodati ἐπιστολῆς παραφθοραὶ¹ ὑπεμφαίνουσι ψυχολογικὴν κατάστασιν ἀνθρώπου ἐνόχου, ὅστις πρὶν ἢ ἐρωτηθῆ προλαμβάνων ἀνακράζει «δὲν εἶμ' ἐγώ»!

Τὸ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Γενεύης σωζόμενον «αὐτόγραφον» πρὸ τοῦ Legrand οὐδεὶς ὑπέδειξεν ὡς τοιοῦτο, εὔρε δὲ ὁ Legrand, ὅτι τὸ εἶδος τῆς γραφῆς τοῦ «αὐτογράφου» τούτου ὁμοιάζει πρὸς τὸ τῶν Ὀμιλιῶν τοῦ Λουκάρου, αἵτινες σώζονται ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμ. 203 χειρογράφῳ τῆς ἐν Φαναρίῳ Κ|πόλεως Ἀγιοταριτικῆς Βιβλιοθήκης,² ἀλλὰ τ' ἀνωτέρω εἰρημένα οὐδόλως ἀποκλείουσι τὴν ὑπόνοιαν περὶ πλαστογραφίας. Πλὴν τοῦ δῆθεν «αὐτογράφου» ὑπάρχουσιν ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Γενεύης δύο ἀντίγραφα. Τούτων τὸ ἐν ἀναντιρρήτως εἶνε γεγραμμένον ὑπὸ τοῦ ἱερομόναχου Σωφρονίου, ὡς καταφαίνεται ἐκ τῆς ἐπιστολῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν Λεγῆρον τῆς σωζομένης ἐν τῷ αὐτῷ ὑπ' ἀριθμ. 37—38 φακέλλῳ τῆς ἐν Γενεύῃ Βιβλιοθήκης καὶ δημοσιευθεῖσθαι ὑπὸ τοῦ Legrand «Σοφώτατε καὶ λογιώτατε κύριε, ἐγνώρισα τῷ ἡμετέρῳ δεσπότη ἅπερ μοὶ ἔγραψεν ἡ λογιότης σου καὶ ἐδιόρθωτε καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν κανονικῶν βιβλίων καὶ ἰδοὺ πάλαι ὅπου τὰ στέλω τῆς λογιότης σου. Θέλω ἔχει ἔννοιαν καὶ διὰ τὰ ἄλλα βιβλία ἴσως καὶ τύχω μέρος ἐξ αὐτῶν. Ὁ παναγιότα[το]ς χαιρετά τῷ ἐκλαμπροτάτῳ αὐθέντῃ ἀπὸ καρδίας καὶ τῇ λογιότητὶ σου· ὁμοίως καὶ γὰρ ὁ ἐλάχιστος ὑμέτερος δοῦλος Σωφρόνιος ἱερομόναχος»³. Τὸ εἶδος τῆς γραφῆς τῆς ἐπιστολῆς ταύτης εἶνε τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ τοῦ ἐτέρου τῶν ἀντιγράφων τῆς Ὁμολογίας. Χωρὶς πάσης ἀμφιβολίας τὸ τρίτον τῶν ἀντιγράφων ἐγράφη διὰ χειρὸς τοῦ Ναθαναήλ Κωνωπίου, ὡς καταφαίνεται ἐκ τοῦ συνήθους εἶδους τῆς γραφῆς τῶν

1) Τὰς ἀποστιλβούσας ταύτας παραφθοράς ὡς καθαρὸν χρυσὸν ἐδέχθη ὁ Pichler Cyrillus Lucaris σ. 158) ἐνῶ δὲ κυρίως μόνον ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ γίνεται μνεία ὁμολογίας, ὁ κ. J. Michaleescu τελευταίως ὠνειρεύθη (Die Bekenntnisse und die wichtigsten Glaubens zeugnisse der gr. or. Kirche, Leipzig 1904 σ. 263) ὅτι ὁ Λούκαρις «in vielen seiner Briefe ... schreibt von seiner Ὁμολογία als von seinem eigenen Werke» «ἐν πολλαῖς τῶν ἐξ αὐτοῦ ἐπιστολῶν γράφει περὶ τῆς ἐαυτοῦ ὁμολογίας ὡς περὶ ἰδίου αὐτοῦ ἔργου»!

2) Bibliographie hellénique τ. I σ. 318.

3) Bibliographie hellénique τ. IV σ. 310

ἐπιστολῶν αὐτοῦ τῶν τε ἀνεκδότων καὶ τῶν ἐκδομένων, ἐν τινὶ τῶν ὁποίων γράφει πρὸς τὸν Λεγῆρον «πέμπω τῇ λογιότητὶ σου τὰ κεφάλαια ἅπερ μοὶ ἔπεμψας καὶ ἅπερ ἀντέγραψα ἐκεῖθεν ὡς ἐμήνυσας ἐμοὶ καὶ πάλιν ἔξομεν διὰ ἡμετέραν ὠφέλειαν καὶ διὰ πολλῶν ἀδελφῶν, ὅτι ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι καλὸν ἐστὶ διαδίδοσθαι ταύτην τὴν ἀγίαν Ἐξομολόγησιν τοῦ Θεοῦ τοῖς ἀδελφοῖς...»¹

Ἡ ὁμολογία συνετάχθη ἐν τῇ Ὁλλανδικῇ Πρεσβείᾳ οὔσα κυρίως μικρὰ τὶς τροποποιήσεις τῆς Καλβινικῆς Ὁμολογίας² καὶ ἐδημοσιεύθη λατινιστὶ χάριν ἰδίων τῶν καλβινιστῶν καὶ ἐπιτοπίων σκοπῶν. Ἐν τῷ πρὸς τοὺς λοιποὺς προτεστάντας καὶ μάλιστα πρὸς τοὺς λατίνους ἀνταγωνισμῷ ἠθέλησαν νὰ παρουσιάσωσι τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν ὡς καλβινίζουσαν· Ἀλλ' ὕστερον διενεώθησαν νὰ χρησιμοποιοῦσι τὴν Ὁμολογίαν καὶ ὡς προσηλυτιστικὸν μέσον διὰ τοὺς ὀρθοδόξους, ὅθεν ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι ὁ ἀυιοθετήσῃ αὐτὴν ὁ Λούκαρις ἐξέδωκεν αὐτὴν καὶ ἑλληνιστὶ θέσαντες εἰς τὸ στόμα τοῦ συγγραφέως τὸ μέγα ψεῦδος, ὅπερ ἀλλαχοῦ ὑπέδειξαμεν, ὅτι αὐτὸς πρωτοτύπως μὲν ἔγραψε τὴν Ὁμολογίαν λατινιστὶ, ὕστερον δὲ μετέφρασεν αὐτὴν ἑλληνιστὶ, ἐνῶ τὰ ἐπίσημα πρακτικὰ τοῦ ἐν Γενεύῃ ἐπιμεληθέντος τῆς ἐκδόσεως τῆς Ὁμολογίας Συλλόγου, λέγουσιν, ὅτι ἡ Ὁμολογία ἐστάλη ὑπὸ τοῦ Λεγῆρου εἰς τὸν Διόδοτον πρωτοτύπως ἑλληνιστὶ, ἐν Γενεύῃ δὲ μετεφράσθη εἰς τὴν γαλλικὴν καὶ λατινικὴν γλῶσσαν.

Οὐχ ἥττον καὶ ἑλληνιστὶ δημοσιευθεῖσα ἡ ὁμολογία οὐδεμίαν σοβαρὰν προὔξενησεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ παραγῆν, ὁ λαὸς καὶ ἡ ἱεραρχία ἐλυπήθησαν μὲν ἐπὶ τῇ δυσφημίσει τοῦ Πατριάρχου³, ἀλλ' οὐδόλως ἐπίστευσαν, ὅτι ὁ Πατριάρχης δὲν εἶνε ὀρθόδοξος παρὰ τὰς ἀπεγνωσμένας ἐνεργείας τῶν ἰησοῦιτῶν. Ὁ λαὸς καὶ ἡ ἱεραρχία μετὰ τὴν ἐκδοσιν τῆς Ὁμολογίας ἐπανειλημμένως ἀνετίθασαν αὐτὸν εἰς τὸν Πατριαρχικὸν Θρόνον καὶ ὡς ὀρθό-

1) Αὐτόθι τ. IV σ. 604.

2) A. Pichler, ἐνθ' ἀν. σ. 191.

3) Δοσιθέου, Πρόλογος εἰς τὴν Ἀντίρρησιν τοῦ Συρίγου καὶ παρὰ Legrand ἐνθ' ἀν. τ. II σ. 467.

δοξον ὑπεστήριξαν. Ἡ σημασία τῆς Ὁμολογίας συνίστατο ἐν τῷ ὅτι ἔφερε τὴν ὑπογραφήν τοῦ Πατριάρχου, ἀλλ' ἀφ' ἧς στιγμῆς οὗτος ἀπεκήρυξεν ἐνόρκως τὴν ὑπογραφήν αὐτοῦ, τῆς Ὁμολογίας τὸ κῦρος ἐντελῶς κατέπεσε. Ἐπραξε τοῦτο Λούκαρις καίτοι ἠδύνατο νὰ δυσαρεστήσῃ τοὺς μόνους δυστυχῶς τότε προστάτας τῆς ἀπὸ τοῦ λατινισμοῦ τὸν ἔσχατον διατρεχούσης κίνδυνον ὀρθόδοξου Ἐκκλησίας. Ἀδύνατον δὲ ἀληθῶς νὰ ἐννοήσῃ τις αὐτὸν καὶ τὴν κατ' αὐτὸν μυστηριώδη ἱστορίαν, ἂν μὴ εἰσδύσῃ εἰς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καθ' ἣν ἀνθρωπίνως οὐδεμία οὐδαμῶθεν ἐφαίνετο σωτηρίας ἐλπίς. Τὴν τραγικὴν ταύτην ἱστορικὴν στιγμὴν χρησιμοποιοῦσιν ὑπὲρ τῶν ἑαυτῶν σκοπῶν οἱ προτεστάνται, ρίπτοντες εἰς μέσον τὸ κακόζηλον ἔγγραφο τῆς Ὁμολογίας.

Ἀδύνατον νὰ πιστεύσωμεν εἰς συμπαιγνίαν τινὰ μεταξὺ προτεσταντῶν καὶ Λουκάρεως, καθ' ἣν θὰ ἐξεδίδετο μὲν ἡ Ὁμολογία, ἀλλὰ τὴν ἐπαύριον θ' ἀπεκηρύσσετο διαρρηθὴν ὑπὸ τοῦ Λουκάρεως. Ἄλλως τε ἡ ἔκδοσις τῆς Ὁμολογίας ἦτο ἐντελῶς ἄσκοπον καὶ λίαν παιδαριῶδες προσηλυτιστικὸν μέσον, δὲν ἦτο δυνατόν διὰ μόνης τῆς Ὁμολογίας νὰ μεταπέσῃ ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἀπὸ τῆς ὀρθοδοξίας εἰς τὸν προτεσταντισμόν. Πλὴν δὲ τούτου ὁ Λούκαρις εἶχεν ἀνάγκην ἵνα τηρῇ ἀσάλευτον ἑαυτὸν ἀπὸ πάσης καθόλου ὑπονοίας ἐπὶ προτεσταντισμῶ καὶ ἐπομένως ἀδύνατον νὰ δεχθῶμεν, ὅτι θὰ προέβαιεν εἰς καταφῶρος ἄστοχον μέτρον, δι' οὗ θὰ ἐξέπιπτεν ἐν τῇ συνειδήσει τῆς ἱεραρχίας καὶ τοῦ λαοῦ καὶ θὰ παρεῖχεν ὅπλα τοῖς ἐχθροῖς αὐτοῦ. Ἄν δ' ἐπεβλήθῃ ἐν διαρκείᾳ τεσσαράκοντα περίπου ἐτῶν ἐπὶ τῆς ὅλης ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ ἐπλήρωσε διὰ τῆς προσωπικότητος αὐτοῦ τὴν σύγχρονον αὐτῷ ἐποχὴν, κατῴρθωσε τοῦτο διὰ τῆς ἐμμονῆς ἐν τῇ ὀρθοδοξίᾳ. Διὰ τῆς πεφωτισμένης αὐτοῦ διανοίας διέβλεπεν ἴσως τὴν ἀνάγκην διορθώσεως τῶν κακῶς ἐχόντων, ἀλλ' ὡς ἄγαν φιλελεύθερος, ὡς ἄνθρωπος θέλων μεταρρυθμίσιν τῆς Ἐκκλησίας κατὰ προτεσταντικὰ ὑποδείγματα καὶ ζητῶν νὰ ταυτίσῃ τὰ συμφέροντα αὐτῆς μετὰ τοῦ προτεσταντισμοῦ, ὡς κατηγοροῦν αὐτοῦ οἱ Λατῖνοι, οὐδένα θὰ εὑρίσκεν ὁπαδόν, ἡ ἐποχὴ δ' ἐκείνη δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ἦτο λίαν εὐνοϊκὴ πρὸς λατινικὰς τάσεις,

διότι λεληθότως τῶν ἰησοῦιτῶν καὶ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων τοῦ παπισμοῦ αἱ ἐνέργειαι, εὐροῦσαι ἀπαράσκειον τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, ἤρξαντο ἀφομοιοῦσαι αὐτὴν πρὸς τὴν Λατινικὴν, ἐπισταμένη δὲ ἱστορικὴ ἔρευνα τῆς πρὸ τοῦ Λουκάρεως καὶ ἐπὶ τοῦ Λουκάρεως ἐποχῆς δύναται νὰ καταδείξῃ τὴν ἀλήθειαν ταύτην. Ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἐκινδύνευεν ἐν τῷ κέντρῳ αὐτῆς, ὁ Πατριαρχικὸς Θρόνος κατείχετο σχεδὸν εἰπεῖν ὑπὸ τῶν ἰησοῦιτῶν, ἐκεῖθεν ἠδύνατο νὰ μεταγγισθῇ ἡ ἰησοῦιτικὴ ἐπίδρασις εἰς ὅλην τὴν κληρὸν τὸ ἔθνος, ἢ ἄλλως τε προελείναν τὰ σχολεῖα, τὰ βιβλία, τὰ ἰησοῦιτικὰ διδάγματα. Ἡ ἐποχὴ δ' ἐκείνη τούτου ἕνεκα ἠδύνατο ν' ἀνεχθῇ μᾶλλον λατινόφρονα Πατριάρχην, ὁ Κύριλλος Κονταρῆς ἐπισήμως καὶ ἀναφανδὸν ὡς οἰκουμενικὸς Πατριάρχης μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λουκάρεως, ὑπέγραψε τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ τὸν Πάπαν Ρώμης, ὁ δὲ Οὐρβανὸς η' δι' ἐπισήμου παπικοῦ θεσπίσματος ἀπὸ 30 Ἀπριλίου 1639 ἀπέδέχθη τὴν ὑποταγὴν ταύτην. Ἦρκει ἀληθῶς διαδοχικὴ κατάληψις τοῦ Πατριαρχικοῦ τῆς Κιπρόλεως Θρόνου ὑπὸ λατινοφρόνων Πατριαρχῶν, ἵνα ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τελείως ὑποδουλωθῇ τῷ παπισμῷ.

Ἄλλ' ἀκριβῶς κατὰ τοιοῦτου κινδύνου τῆς ἀγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας παρίσταται ἀντιδρῶν ὁ Λούκαρις, ἀντίδρασις δ' ἐν ὀνόματι τοῦ προτεσταντισμοῦ οὐδαμῶς ἠδύνατο νὰ παρουσιάσῃ, οὐδεὶς θὰ ἠνείχετο αὐτὸν καλβινόφρονα Πατριάρχην, οὐδεὶς θὰ ὑπεστήριζεν αὐτόν. Ἄν ἐξαίρεσωμεν ἐξωνημένους τινὰς συνειδήσεις τρεῖς μόνον κληρικούς τὸν Μελέτιον Ποντόγαλον, τὸν Ναθαναήλ Κωνώπιον καὶ τὸν ἱερομόναχον Σωφρόνιον, καὶ κυρίως τοὺς δύο πρῶτους χάριν ἀθλίου κέρδους ὑποκριτικῶς προσκειμένους τῷ προτεσταντισμῷ, οὐδένα ἕτερον ἐπὶ τοῦ Λουκάρεως κληρικὸν ἤκιστα δὲ λαϊκὸν ἔχομεν σαλευόμενον ἐν ταῖς πεποιθήσεσιν αὐτοῦ, πολλοὶ μὲν ὑπῆρχον φίλοι τῶν προτεσταντῶν, ἀλλ' οὐδαμῶς τοῦτο σημαίνει ὅτι οὗτοι ἦσαν προτεστάνται· βραδύτερον παρέστη εἰς μέσον ὁ Κορυδαλεὺς προτεσταντίζων. Ταλαιπωρούμενοι οἱ ἱεράρχαι τῆς Ἀνατολῆς ἐκολάκειον τοὺς προτεστάντας, τὰς δ' ἐπιστολάς τοῦ Πατριάρχου Θεοφάνους πρὸς τὸν Λεγῆρον

αδύνατον ν' αναγνώ τις άνευ βαθυτάτης συγκινήσεως, διότι έν αὐταῖς καταδηλοῦται ἡ υπερβάλλουσα ἀνάγκη, εἰς ἣν περιήρχετο ἡ ὀρθόδοξος ἱεραρχία ἵνα κολακεύῃ καὶ ἐκλιπαρῇ τοὺς προτεστάντας. Ὁ Θεοφάνης ἐκάλει τὸν Λεγῆρον «θεοπρόβλητον διδάσκαλον», ἀλλὰ χωρὶς ἀμφιβολίας δὲν ἀπεδέχετο τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ. Ἡρπά- ζετο αἴφνης ναὸς τις ὑπὸ τῶν λατίνων καὶ ἀμέσως προσέτρεχον οἱ ὀρθόδοξοι πρὸς τὸν Κορνῆλιον Ἅγαν διὰ τοῦ Λεγῆρου, «άν ἑλθῆς νὰ πιστωθοῦν οἱ ἀδελφοί, ἔγραφεν ἐκ Κύπρου ὁ Ματθαῖος Τζιγάλας πρὸς αὐτόν—έν τοιαύτῃ τινι περιπτώσει—πῶς ὑπερασπί- ζεις τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν ἀνάγκασε τὸν ἀφέντην [=τὸν Κορνῆλιον Ἅγαν] νὰ μᾶς τὸν στείλῃ [=τὸν σουλτανικὸν ὀρισμὸν] σύντομα μὴν φθάσῃ τὸ ἐναντίον μέρος καὶ ἀρπάσουν μᾶς τὴν (=τὴν Ἐκκλησίαν) καὶ γίνεται μεγάλο ὄνειδος καὶ ἀτιμία εἰς τὸ γένος μας. Διὰ τοῦτο πρόφθασε μὲ τὸ βαλὸρ σου δεῖξαι τὴν ἀγάπην καὶ εὐνοίαν ὁποῦ ἔχεις μὲ τὸ νὰ βιάσῃς τὸν ἄρχοντα νὰ τὸν εὐγάλῃς καὶ νὰ τὸν στείλῃς διότι θέλεις κερδίσῃ ἕνα μέγα ὄνομα ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν μας»¹.

Ἄλλ' ἐάν ὁ Λούκαρις εἶχε προτεσταντικὰς δόξας, ἡ δρᾶ- σις αὐτοῦ, ἡ ἐπίσημος, ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐν σχέσει πρὸς τὴν Ὁμολογίαν, εἶνε ψυχολογικὸν μυστήριον. Πρέπει νὰ φαντασθῶ- μεν ἐπὶ τεσσαρακονταετίαν ὀλόκληρον τὸν ἄνθρωπον τοῦτον ἐπι- μόνως ψευδόμενον καὶ ὑποκρινόμενον, ἐάν δεχθῶμεν αὐτὸν ὡς καλβινόφρονα! διότι ἡ ἐπίσημος αὐτοῦ ὡς Πατριάρχου δρᾶσις εἶνε ἄμεμπτος ἀπὸ ὀρθοδόξου ἐπόψεως, ὡς ἄμεμπτος ὑπῆρξεν ἡ ἠθικὴ αὐτοῦ ζωὴ². Κατὰ τῆς Ὁμολογίας ἀντιφάσκει πᾶν ὅ,τι εἶπε καὶ ἔπραξε καὶ ἔγραψεν. Ἄλλ' ἐάν ἦτο καλβινόφρων αἰρε- τικὸς μεταρρυθμιστῆς ἔδει νὰ προβῆ εἰς μέτρα οἰαδήποτε με- ταρρυθμιστικά, ἔδει τέλος πάντων νὰ ἐκδηλώσῃ ποτὲ δημοσίᾳ ἢ κατ' ἰδίαν τὰ φρονήματα αὐτοῦ· ἐξ ἐναντίου οἱ σύγχρονοι αὐ-

1) Legrand ἐνθ' ἄν. τ. III σ. 314.

2) Εἶνε γνωστὸν ὅτι τινὲς τῶν συγχρόνων ἐθεώρουν αὐτὸν καὶ ἐτίμων ὡς ἄ- γιον, ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Μητροπόλεως Κρήτης σώζεται ὁμιλία τοῦ Λουκάρε- ως ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως Ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως ὁμιλία ...».

τοῦ καὶ μάλιστα ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Θεοφάνης ἐξεικο- νίζουσιν αὐτὸν ὡς τέλειον ὑπογραμμὸν ὀρθοδόξου ἱεράρχου «ὁ οὖν σοφώτατος Πατριάρχης Κύριλλος, ὡς ἔπος εἶπεῖν, τοσοῦτον ἀ- πέχει αἰρέσεως ὥστε καὶ θαρρούντως τολμᾶν λέγειν, ὡς οὗτός ἐστιν ὁ κατὰ ἀλήθειαν ἀρχιερεὺς, ἐν τοῖς κατὰ Παῦλον, ὀσιος, ἄκακος ἐλεήμων εὐσεβῆς, διδάσκαλος καὶ τοῦ κατ' εὐσέβειαν πιστοῦ λόγου ἀντεχόμενος»¹. Ταῦτα ἔγραψεν ὁ Θεοφάνης μετὰ τριακον- ταετῆ περίπου γνωριμίαν καὶ συνεργασίαν μετὰ τοῦ Λουκάρε- ως! ὑβρίζει δὲ τὴν ἱερὰν μνήμην τοῦ ἀοιδίμου ἐκείνου ἱεράρχου ὁ ὑπολαμβάνων ὅτι συνυπεκρίνετο μετὰ τοῦ Λουκάρεως καὶ ἀδι- κεῖ αὐτὸν ὁ παρεξηγῶν τὴν πρὸς τοὺς προτεστάντας σχέσιν αὐ- τοῦ τε καὶ τῶν λοιπῶν ἱεραρχῶν «ἀπλῶς εἶπεῖν, μήτε Πατρι- ἀρχῆ μήτε ἄλλῳ τῶν γραικῶν κοινωνία πίστεως λουτήροις ἢ καλβίνις περανέρωται καὶ περ πολλάκις τοῖς ἐνταῦθα Πρέσβυσις οἶα καὶ ἄλλοις πολλοῖς χρώμεθα φίλοις τοῦ καιροῦ οὕτως ἀπαιτοῦν- τος», ἔγραψεν ὁ Θεοφάνης πρὸς τοὺς ἐν τῇ μικρᾷ Ρωσσίᾳ ὀρθο- δόξους. Εἶνε δὲ γνωστὸν ὅτι κατ' ἀρχὰς ἠρκέσθη ὁ Λούκαρις προφορικῶς μόνον ν' ἀποκηρύξῃ τὴν Ὁμολογίαν, διότι παρ' ἡμῖν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ζῶντος ἔτι αὐτοῦ, οὐδεμία σοβαρὰ ταραχὴ προ- ἦλθεν ἐκ τῆς Ὁμολογίας.

Ἄλλως ὅμως εἶχον τὰ πράγματα ἐν τῇ μικρᾷ Ρωσσίᾳ. Ἐκεῖ ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἔπαθε μεγίστην συμφορὰν, ἣν μόλις ἠδυ- νήθη δεκαετίαν περίπου πρὸ τῆς ἐκδόσεως τῆς Ὁμολογίας νὰ ἐ- πανορθώσῃ ὁ Θεοφάνης Πατριάρχης Ἱεροσολύμων², μετὰ τὴν ἐκδο- σιν δὲ τῆς Ὁμολογίας οὐδαμοῦ ἀλλαγῶς τοιοῦτον προὔξενησαν οἱ ἰησουῖται θόρυβον, οἷον ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ, οὕτως ὥστε πολλὰς ἐν- ἔβαλον ὑποψίας ὅτι αὐτοὶ ὑπῆρξαν συντάκται τῆς Ὁμολογίας, «ὧν τινων (κεφαλαίων τῆς Ὁμολογίας) δραξάμενοι οἱ Ἰησουῖται ἐφώναζον εἰς πᾶσαν τὴν Ρωσσίαν, ἰδοὺ ἀναμφιβόλως ὁ Κωνσταν- τινουπόλεως Πατριάρχης καλβινόφρων ἐστὶ· καίτοι γὰρ οἱ ἀντικεί- μενοι μηδεμίαν ἀπόδειξιν δυνάμενοι παρασχεῖν ὡς εἶη τὰ κεφάλαια

1) Legrand ἐνθ' ἄν. σ. 70-71.

2) Ἰδὲ «N. Σιὼν» ἔτος Α'. σ. 322-351.

τοῦ Κυρίλλου . . . ὅμως ἐθελοντὶ κακουργοῦντες ἰσχυρίζοντο ὅτι ἦσαν τοῦ Κυρίλλου»¹. Βεβαίως οὐδὲν κακὸν ἠδύνατο νὰ πάθῃ ἡ ἑλλη ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, ἐὰν ὁ Πατριάρχης Κ|πόλεως ἦτο καλβινόφρων, ἀλλ' ἀξιοσημείωτον, ὅτι καὶ προτεστάνται καὶ λατῖνοι τὴν Ὁμολογίαν ἠθέλησαν νὰ παραστήσωσιν ὡς ἀντιπροσωπεύσαν οὐχὶ τὰς προσωπικὰς γνώμας ἐνὸς Ἐπισκόπου, ἀλλὰ τὸ φρόνημα τῆς ἑλλης Ἐκκλησίας, τοῦ ἔθνους αὐτοῦ ἔθνους. Οἱ προτεστάνται παρέστησαν τὴν Ὁμολογίαν ὡς «monument de la Religion des grecs» καὶ μετὰ παιδαριώδους ἐπιμονῆς ἐπέμενον εἰς τὸν κατόπι χρόνον θεωροῦντες αὐτὴν ἐγκυρωτέραν τῶν ἐν ταῖς Συνόδοις τοῦ 15^{ου} αἰῶνος ἐπισήμων ἀποφάνσεων τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἣν ὑπελάμβανον παραπλανηθεῖσαν ὑπὸ τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας. Αὕτη δὲ πάλιν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λουκάρεως, ὅστις ἀποτόμως ἀνέκοψε τὰς προόδους αὐτῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ, κατεδίκαζεν ἄνω καὶ κάτω τὴν τε Ὁμολογίαν καὶ τὸν Λούκαριν ὡς καλβινόφρονα, πειρωμένη νὰ ἐπανορθώσῃ τὰς ζημίας, ἃς ὑπέστη ἐκ τῶν σθεναρῶν ἀντενεργειῶν τοῦ αἰδιίμου Πατριάρχου, ἀλλὰ πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ τὴν Ὁμολογίαν ἐχρησιμοποίησεν ὡς πολεμικὸν ὄπλον ἐναντίον τοῦ τε Πατριάρχου καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, οἱ ἰησουῖται ἀνεστάτωσαν τὸν κόσμον, ἐπισημνότες τὴν Ὁμολογίαν ὡς τεκμήριον παραφθορᾶς τοῦ ὀρθοδόξου χριστιανισμοῦ ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ. Ὡς προσωπικὸν πολεμικὸν ὄπλον κατὰ τοῦ Λουκάρεως ἐν ταῖς χερσὶ τῶν ἰησουιτῶν οὐδεμίαν εἶχε σημασίαν, μάλιστα διὰ τὴν Ἀνατολήν, ἡ Ὁμολογία, ἀφ' ἧς ὅμως στιγμῆς παρουσιάσθη ὑπ' αὐτῶν αὕτη ὡς «ὁμολογία τῆς πίστεως τῶν γραικῶν» ἀπέβη ἐπιτήδειον παρὰ τοῖς κακοβούλοις αὐτοῦ ἑλλης ὄργανον μάλιστα ἐν τῇ μικρᾷ Ρωσσίᾳ.

Τούτου ἕνεκα ἔ,τι πρότερον ἔπραξεν ὁ Θεοφάνης δι' ἐγκυκλίου αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἐν μικρᾷ Ρωσσίᾳ ὀρθοδόξους ἀπολογηθεῖς τῆς ὀρθοδοξίας τοῦ Λουκάρεως, τοῦτο ἔπραξε καὶ αὐτὸς ὁ Λούκαρις τῷ 1634 δι' ἐπισήμου πατριαρχικῆς ἐγκυκλίου, καταδικάσας μὲν καὶ

1) Δοσιθέου, Περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων σ. 1171 καὶ παρὰ Legrand ἐνθ' ἀν. τ. III σ. 62.

ἀναθεματίσας οὐ μόνον τὸν καλβινισμόν ἀλλὰ καὶ πᾶσαν καθόλου αἵρεσιν, ἀπολογηθεῖς δὲ κατὰ τῶν συκοφαντῶν αὐτοῦ. Ἀντίγραφον τῆς ἐγκυκλίου ταύτης σώζεται ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Γενεύης, τοῦτο δὲ σημαίνει, ὅτι οὐδαμῶς ἦτο ἄγνωστος τοῖς προτεστάνταις ἡ ἀπολογία αὕτη τοῦ Πατριάρχου καὶ καταδίκη τοῦ καλβινισμοῦ.

Ἡ ἀπολογία ἀπευθύνεται πρὸς τὴν ἐν Λευκτοπόλει Ἀδελφότητα τῆς Θεοτόκου, πρὸς ἣν συνεδέετο ὁ Λούκαρις¹, καὶ δι' αὐτῆς πρὸς πάντας τοὺς ὀρθοδόξους τῆς μικρᾶς Ρωσσίας. Τὸ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Γενεύης σωζόμενον καλὸν ἀντίγραφον μετ' ἐλαχίστων ἀντιγραφικῶν ἀβλεπτημάτων φέρει κάτωθεν ἰδιόγραφον παρὰ τοῦ Λουκάρεως πιθανῶς γεγραμμένην ἡμερομηνίαν (δυσανάγνωστος εἶνε ὁ ἀριθμὸς τῆς ἰνδικτιῶνος) μετὰ τοῦ σχήματος ἐκείνου, ὅπερ καὶ σήμερον συνήθως θέτουσιν οἱ ἀρχιερεῖς ὑπὸ τὰ ἔγγραφα αὐτῶν, περὶ δὲ τῆς γνησιότητος αὐτοῦ οὐδεμίαν ἀπολύτως δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία.

Ἐν τῷ πολυτίμῳ τούτῳ ἔγγραφῳ, ὅπερ καὶ ἀπὸ φιλολογικῆς ἀπόψεως εἶνε ἐκπρεπέστατον μνημεῖον, ἐμφανίζεται ἡ ἔξοχος προσωπικότης τοῦ Λουκάρεως μετὰ μεγάλην ἠθικῆς ἐπιβολῆς. Τήκεται ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐπὶ ταῖς δούλαις τοῦ ποιμνίου καὶ ἐπὶ τῷ κινδύνῳ ἀπωλείας τῆς πεπιστευμένης αὐτῷ πνευματικῆς ποιμνης, καθ' ἧς εἰσεπήδησαν λύκοι βαρεῖς πάντα κάλων κινδύνους τοῦ ἀποσπᾶν τοὺς γνησίους τοῦ Χριστοῦ μαθητὰς ὀπίσω αὐτῶν. Ἀλλὰ τὰ γνήσια πρόβατα τοῦ καλοῦ ποιμῆνος ἐέν ν' ἀκούωσι τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀδιαλείπτως ἐνηγοῦσης φωνῆς αὐτοῦ ἐχόμενα ἀπαρατρέπτως τῆς παραδεδομένης ὀρθῆς πίστεως καὶ προκινδυνεύοντα αὐτῆς. Ἄς χαίρωσιν οἱ πιστοὶ πάσχοντες ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, ὁ πνευματικὸς αὐτῶν ποιμὴν συγχαίρει ἐπὶ τῷ ὅτι ἄξια μακαριότητος τὰ τέκνα αὐτοῦ καθίστανται, μὴ ἀγνοήσωσι δὲ τὰς πονηρὰς μεθόδους τῶν ἐγληρῶν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, οἵτινες πρὸς τὸ ἐλκύσαι τινας τῶν ἀπλουστέρων

1) «Ν. Σιών» ἔτος Α' σ. 334. 5. Ἡ δρᾶσις τῶν Ἀδελφοτήτων ἐν τῇ νοτιοδυτικῇ Ρωσσίᾳ ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας ὑπῆρξε πολυσήμαντος ἴδε αὐτόθι σ. 339.

ρων μὴ ἔχοντες ἐγκαλέσαι κατὰ τῆς εὐθύτητος τοῦ ὀρθοδόξου γένους κατηγοροῦσι κακοδοξίας τοῦ ποιμένος αὐτοῦ. Ὅθεν οὗτος θεωρῶν ἐκείνους ἀναξίους ἀπολογίας, ἀναγκάζεται ν' ἀπολογηθῆ πρὸς τὰ ἴδια αὐτοῦ τέκνα. Ἀνατρέχει εἰς τὸ παρελθόν, ὑπομιμνήσκει ὅτι ὑπὸ ὀρθοδόξοις ἀνετράφη δόγμασι, ὧν αἰεὶ ἀντέχεται, ὅτι ὁ αἰόδιμος Μελέτιος Πηγᾶς ἔκρινεν αὐτὸν ἄξιον διάδογον αὐτοῦ ἐν τῷ Θρόνῳ Ἀλεξανδρείας, ἐν ᾧ οὐδέ τις εὐρέθη ἐγκαλέσας αὐτῷ διαστροφὴν ἢ ὅλως παρέκκλιναν ἀπὸ τῶν ὀρθῶν τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν δογμάτων, μετὰ τὴν εἰκοσαετῆ περίπου διακυβέρνησιν τοῦ Θρόνου ἀνεδιβάσθη εἰς περιφανέστερον Θρόνον, οὐ μόνον μὴ παρασαλεύσας μηδεμίαν τῶν καλῶς κειμένων τάξεων τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ δημοσίᾳ λόγοις τε καὶ ἔργοις κυρώσας. Ἡ ὅλη αὐτοῦ ὁρᾶσις εἶνε τεκμήριον τῶν ὀρθοδόξων αὐτοῦ φρονημάτων, ἀλλ' οἱ τυφλοὶ πρὸς τὸ φῶς ἔχθροι αὐτοῦ μῶμον αὐτῷ προσάψαι σπουδάζουσι, καλδινισμὸν ἐγκαλοῦντες καὶ αἴρεσιν, διότι δι' ἄλλα θέλοντες νὰ πολεμήσωσιν αὐτὸν ἐν ἄλλοις ζητοῦσι νὰ παραστήσωσιν αὐτὸν ὑπεύθυνον. Ἐχει πεποιθήσιν ὁ Λούκαρις, ὅτι εἶνε μάταιον τὸ ἐγγεῖρημα αὐτῶν, ἐν πάσῃ ἀγαθῇ συνειδήσει θεωρεῖ ἑαυτὸν σεσωσμένον διότι ἀντέχεται μὲν τῆς εὐσεβείας, βδελύσσεται δὲ πᾶσαν αἴρεσιν, τούτου ἕνεκα ἀποκρούει τὰς φλυαρίας καὶ συκοφαντίας τῶν σοφίζομένων κατὰ τῆς ὀρθοδοξίας αὐτοῦ. Ἐπικαλεῖται μάρτυρα τῆς ὀρθοδοξίας αὐτοῦ αὐτὸ τὸ πανάγιον Πνεῦμα καὶ τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ ὀλόκληρον τὸ ὀρθόδοξον ποιμνιον, ἐπὶ πᾶσι δὲ τὴν ἀγίαν Σύνοδον. Εὐχεται καὶ θέλει νὰ τηρήσῃ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν ἀνωτέραν αἱρέσεων, προτρέπει τοὺς πιστοὺς νὰ ἐμμένωσιν ἐν τῇ παραδοθείσῃ αὐτοῖς πίστει καὶ ἀναθεματίζει πάντα εἰσηγητὴν ἐτέρας διδασκαλίας.

Οὕτως ἀπελογήθη ὁ Λούκαρις κατὰ τῶν προσαφθεισῶν αὐτῷ ἐπὶ καλδινισμῷ συκοφαντιῶν καὶ οὕτως ἀπεκλήρυξε τὴν ἀποδοθείσαν αὐτῷ Ὁμολογίαν!

ΑΠΟΛΟΓΙΑ

ΚΥΡΙΑΛΟΥ ΤΟΥ ΛΟΥΚΑΡΕΩΣ

ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

«Τῆ ἐν Αεοντοπόλει Ἀδελφότητι τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου ἐπονομαζομένη¹² καὶ δι' αὐτῆς³ πᾶσι τοῖς ὀρθοδόξοις ἀρχιερεῦσιν ἱερεῦσί τε καὶ λαϊκοῖς καὶ πᾶσι τοῖς ἐν τέλει καὶ ἰδιωτεῖα βιοτεύουσιν ὀρθοδόξοις χριστιανῶσι, τοῖς ἐν τῇ μικρᾷ Ρωσσίᾳ οὔσι, σωτηρίαν παρὰ Θεοῦ καὶ εἰρήνην καὶ εὐλογίαν. Ἐγνωσταί μοι τὰ πρὸς ὑμᾶς πάντα (τέκνα μου ἐν Χριστῷ ἀγαπητά,) μεθ' οἷας δὲ καὶ ὅσης τῆς θλίψεως ἐγὼ τε καὶ ἡ περὶ ἐμὲ Σύνοδος τὰς ὑμετέρας ἀκηκόαμεν ὀδύνας οὐκ ἂν ποτε δυνήθειν, νῆ τὴν ὑμετέραν καύχησιν, ἣν ἔχομεν ἐν Χριστῷ πατρὶ ἡμῶν, ἀκριβῶς ἐξαγγεῖλαι. Τίς γὰρ τῶν λογικῶν προβάτων σκανδαλίζεται καὶ οὐ ταῖς φροντίσιν ἡμεῖς πυρούμεθα; εἰ δὲ ἐπὶ τοσοῦτον ἐπὶ τῷ τοῦ ἐνὸς παρὰ 5
ραπτώματι τηρόμεθα, δι' ἣν ἐπιστεύθημεν ἐπιστάσιον, τί ἂν εἴπωμεν περὶ τῆς τοιαύτης ὑμῶν πολιτείας, ἐν ἣ τῶσαῦται μυριάδες τῷ Θεῷ τετήρηται; ἀλλὰ τῷ ὄντι ὁρῶ ὅτι ἔφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἐν ὁ Παῦλος πρσείρηκε χρόνος. Ἦδη γὰρ οἱ βαρεῖς λύκοι τῆ τοῦ Χριστοῦ ποίμνη εἰσεπίδησαν 15
μὴ φειδόμενοι τοῦ ποιμνίου ἀλλὰ πάντα κάλων κινῶντες, τὸ δὴ λεγόμενον, τοῦ ἀποσπᾶν τοὺς γνησίους τοῦ Χριστοῦ μαθητὰς ὀπίσω αὐτῶν ἀλλ' ὑμεῖς πρόβατα ἴδια τοῦ καλοῦ ποιμένος οὐκ εἰσθόα τῆς φωνῆς τῶν ἄλλοτριῶν ἀκούειν, ἀνδρίζεσθε, κραταιοῦσθε, στήκετε εἰς ἣν παρὰ τῶν πατέρων ὑμῶν ἀνέκαθεν παρελάβετε πίστιν ἀμώμητον, καὶ ἦν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τῷ οἰκείῳ ἐστήριξεν σῆματι, 20
ἦν οἱ μάρτυρες τῆς ἀληθείας ἐκήρυξαν, ἐν ἣ οἱ διδάσκαλοι ἡμῶν τὴν ὁμολογίαν, Βασίλειος δηλαδὴ καὶ Γρηγόριος, Χρυσόστομος τε καὶ Κί-

1) Χειρογρ. «ἐπονομαζομένης».

2) Δυσανάγνωστον τὸ ἐπώνυμον τῆς Ἀδελφότητος.

3) «αὐτῶν».

ριλλος καὶ πρὸ αὐτῶν Διονύσιός τε καὶ Ἀθανάσιος καὶ ὁ λοιπὸς τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν ὄμιλος, ὧν ἀναθεωροῦντες τὴν ἔκβασιν τῆς ἀναστροφῆς μιμεῖσθε τὴν πίστην. Ἰ[ησοῦς] γὰρ Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αἰ-
 5 τὸς ἔσται καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τὰς ἀξίας ἀμοιβὰς ἀποδιδὼς τοῖς ὁμοίως ἐκείνῳ βιώσασιν· οἴδατε δὲ ὅτι οὐδὲν τῶν πάντων μακαριώτατον ὡς τὸ ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου πάσχειν καὶ ὅσον οἱ Ἀποστόλοι ἔχα-
 10 ρον ὅτε κατηξιώθησαν ἀτιμασθῆναι ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ· ὑμεῖς οὖν καὶ τούτου τοῦ μακαρισμοῦ γεγένησθε ἄξιοι· διὸ καὶ ἡμεῖς, καίτοι ἄλλως πως λυπηθέντες ἐπὶ ταῖς ὑμετέραις λύπαις, συμπάσχοντες ὑμῖν ὡς οἰκείοις μέλεσι, συνηρόμεθα μέντοι ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τῆς μακαριότητος, ἣν προξενεῖ ὑμῖν ἡμεῖς ὑπομονῆς θλίψεως. Μὴ ἀγνοήσητε δὲ καὶ τὰς μεθόδους τῶν ψευδοπροσκότων τῶν ἀεὶ ἡμῖν ἐπεμβαινόντων παντοιοτρό-
 15 πως· ἐκεῖνοι γὰρ μὴ ἔχοντες ἐγκαλέσαι κατὰ τῆς τοῦ γένους ἡμῶν εὐθύτητος κατηγοροῦσιν ἡμῶν τῶν ποιμένων κακοδοξίας μὴ τι οὕτω γε τινὰ τῶν ἐπιπόνων ὡς οἴονται¹⁾ παρασπάσωνται. Ἡμεῖς δὲ ἐκείνους καὶ οὐδ' ἂν ἀξιῶσαιμεν λόγου ἅτε ἔξεστραμμένους καὶ αὐτοκατακρίτους ὄντας· πρὸς ὑμᾶς δὲ αὐτοὺς ἀναγκαζόμεθα συνιστάνειν ἑαυτοὺς δεδαικότες τὸν ἐπαπειλούμενον κίνδυνον, τοῖς καὶ ἕνα τῶν μικρῶν σκανδαλίσει, μὴ ὅτι γε τοσαύτην πολυάριθμον ποιμνίην.
 20 Ἰστε οὖν, τέκνα ἀγαπητὰ τῆς ἡμῶν Μετριότητος, ὅτι ἡμεῖς τῶ τῆς εὐσεβείας ποισθέντες ἀρχῆθεν γάλακτι καὶ ὑπὸ ὀρθοδόξοις τεθραμμέ- νοι δόγμασι τῶν ὁρθῶν ἀεὶ δογμάτων ἀντεχόμεθα τῆς Μητρὸς ἡμῶν τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τοιοῦτοι ὑπὸ τῶν ἀληθῶς ποιμένων γνωσκόμενοι, Μελετίου ἡμῖν ἐκείνου τοῦ πάνυ καὶ τῶν ἐκείνῳ συμ-
 25 φρονούντων, εἰς τὸν Πατριαρχικὸν αὐτοῦ θρόνον τὸν τῆς Ἀλεξανδρείας ὑπ' αὐτοῦ ἐκείνου ἐξελέγημεν, ἐν ᾧ θρόνῳ οὐδέπω τις εὐρηται ἐγκαλέ-σαι ἡμῖν διαστροφήν ἢ ὅλως παρεκκλισίην ἀπὸ τῶν ὁρθῶν τῆς Ἐκκλη- σίας ἡμῶν δογμάτων· ἐπὶ ἔλοις εἴκοσιν ἔσονται εἰκοστροφοῦσι τοῦ ἐκεῖ-
 30 θεν λαοῦ τὰ πηδάλια· ἀλλὰ κλκεῖθιν εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν τοῦτον μεταπεμφθέντες θρόνον ἢ βλασθέντες εἰπεῖν οἰκειότερον καὶ οὐχ ἅπεξ ἢ δις ἀλλὰ καὶ πολλάκις (τῶ θρόνῳ γὰρ παλαίσαντες ἐξώσθημεν καὶ πολλάκις) μηδεμίαν ὄλ[ως] παρασελεύσαντες ὧν εὐρομεν τάξεων, ἅτε ὀρθῶς καὶ ἀνεπιλήπτως κειμένων, ἀλλὰ καὶ δημοσίᾳ ταύτας λόγοις τε καὶ ἔργοις κερῶσαντες, δέκατον τέταρτον ἔτος τουτὶ τὸ Χριστοῦ διου-

1) «εἰ οἴονται».

κοῦμεν ποιμνιον καὶ εἰς τὰς σωτηρίους νομὰς εἰσάγομεν, ὡς αἱ ἱεραὶ Σύνοδοι ἐνέδειξαν ἡμῖν, τῶν θανατηφόρων, ὡς εἶπον τε, ἀπάγομεν, ἵνα μὴ ἐξ ἡμῶν αἱ τοῦ ποιμνίου ψυχὰι ἀπαιτηθῶσιν ἢ τυχὸν νῦν αὐθις δεόμεθα ποιῆσαι κατάδηλον τὴν ἡμῶν εὐσεβείαν μετὰ τοσαύτας ὀρθο-
 5 δόξων ἀρχιερέων χειροτονίας, οἷς οὐκ ἐπετίθουν χεῖρας, εἰ μὴ ὁμολο- γήσαιεν ἐνώπιον πάσης τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ Θεῷ μάρτυρι, τό τε ἱερὸν σύμβολον καὶ τὴν τῶν ἐπτὰ Οἰκουμενικῶν ἀγίων συνόδων τήρησιν ἀπαράτρεπτον· καὶ μετὰ τοσοῦτους ἱερεῖς καὶ διδασκάλους τοῦ Εὐα-
 10 γελίου καὶ πνευματικὸς πατέρας, οὓς καθ' ἐκάστην ἀνά παῖσαν σχεδὸν τὴν οἰκουμένην ἀναδείκνυμι, ἐπιτρέπω αὐτοῖς διδάσκειν τὸν λαὸν τοῦ Κυρίου εἰς τὴν ἀνέκαθεν ἡμῖν παραδοθεῖσαν ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν ἐκείνους διαδεξαμένων εὐσεβείαν. Ἀλλ' οἱ τυφλοὶ πρὸς
 15 τὸ φῶς μῶμον ἡμῖν προσάψαι σπουδάξουσι, καλβινισμὸν ἐγκαλοῦντες καὶ αἵρεσιν, τὴν ἰδί-αν κακὴν προαίρεσιν παραδειγματίζοντες καὶ ἑαυτοὺς τοῖς παῖσι πονηροὺς καὶ ἀμαθεῖς ἀπο-
 20 φαίνοντες· αὐτοὶ γὰρ ἀμύνασθαι δι' ἄλλα δια- νοοούμενοι καθ' ἡμῶν, ἐν ἄλλοῖς ζητοῦσιν ἡμᾶς ὑπευθύνοους ἀποδείξαι, ἀλλὰ μάτην ποροῦσιν, ἅ-
 25 τε Θεῷ καὶ τῇ ἀληθείᾳ προσκρούοντες. Ἐπεὶ βέβαιόν ἐστιν ἡμᾶς τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι ἀπ' ἀρχῆς παρὰ τῆς χάριτος ἐκλελεγμένους εἶναι εἰς τὴν βασιλείαν (καὶ τούτο ἀνυποστόλως κληρώμε-
 30 θα μαρτυρούσης τῆς συνειδήσεως ἡμῶν) καὶ εὐλογημένους, παῖσαν αἵρε- σιν βδελυτιζόμενους ἐκ νεαρᾶς ἡμῶν ἡλικίας, καὶ εἰ καὶ νῦν ἀποστρεφο- μένοις, συναναστρέφειν τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ λαμπρῶν οὖσαν τὴν ἡμε-
 25 τέραν κλήσιν οὐ δίκαιόν ἐστιν ὑπό τινος ἐλέγχεσθαι, διὸ καὶ ἀποβαλλό- μεθα τῶν ἐναντίων τὰς φλυαρίας καὶ τὰς συκοφαντίας τῶν σεφριζομένων κατὰ τῆς ἡμετέρας ὀρθοδοξίας. Ἡμεῖς γάρ, χάριτι Θεοῦ, ὕδωρ γλυκὸν καὶ καθαρὸν, τὴν ἀληθῆ καὶ εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν, διὰ παντὸς ἐν τοῖς
 30 παρελθούσι χρόνοις τὸ ἡμέτερον ποιμνιον ἐπίσταμεν· καὶ νῦν οὐκ ἄλ- λως, ὡς οἴδασιν οἱ παρ' ἡμῶν ἀεννάως διδασκόμενοι, ἐν ᾧ μαρτυρίας ἄλλων οὐ δεόμεθα· ἔχομεν τὸ πανάγιον Πνεῦμα καὶ τὸν Ἰ[ησοῦν] Χριστὸν μαρτυροῦντας ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ὅλον τὸ ἡμέτερον ποιμνιον, καὶ ἐπὶ παῖσι τὴν ἀγίαν ἡμῶν Σύνοδον. Τοῦ λοιποῦ μηδεὶς μοι πράγματα παρεχέτω, ἐντυγχάνομεν δὲ τῷ Θεῷ τῷ ἐπόπτη τῶν ἀπάντων τηρῆσαι τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, τοῦτο δὲ εἰπεῖν καὶ Καθολικὴν καὶ Ἀπο-

στολικήν, πασῶν αἱρέσεων ἀνωτέραν. Ὑμεῖς οὖν, τέκνα ἀγαπητὰ ἐν Χῶ, στήκετε, ὡς ἔφην, τῇ πίστει, ἣ ἐδιδάχθητε, εἰ δὲ καὶ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ, μὴ ὅτι γε ἡμεῖς, εὐαγγελίζεται ὑμῖν παρ' ὃ παρελάβετε καὶ κατὰ διαδοχὴν ἐπιστεύσατε, ἀνάθεμα ἔστω. Οὐ γὰρ ἐξ οἰκείων πάντως ἔσται, 5 ἀλλὰ τῶν εἰς ἄγγελον¹⁾ φωτὸς μετασχηματιζομένων, οὔτε εὐγγέλιον κηρύττων, ἀλλὰ καταστροφὴν καὶ ἀπώλειαν πρῶτον μὲν ἐναντῶ, ἔπειτα δὲ καὶ τοῖς ἐκείνῳ ἐπομένοις. Ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης καὶ πάσης παρακλήσεως, παρακαλέσαι τὰς καρδίας ὑμῶν καὶ στηρίξαι ὑμᾶς εἰς τὴν πίστιν αὐτοῦ τὴν ἐν Χριστῷ Ἰ[ησοῦ]. Ἀμήν. Δεκεμβρίου τετάρτη αχλδ' Ἰνδικτιῶνος ».

1) «ἰσάγγελον».

